

Crna Gora
Uprava za bezbjednost hrane, veterinu
i fitosanitarne poslove

Adresa: Serdara Jola Piletića br.26
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 201 945
fax: +382 20 201 946
www.ubh.gov.me

Broj: 2/1-03-312/26-4302/1

Datum: 8.7.2026. godine

P R E P O R U K E

o najboljim praksama za sprečavanje rutinskog kupiranja repova i obezbjeđivanje obogaćenih materijala svinjama

Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja ("Sl. list CG" br. 14/08 i 47/15) uređuju se prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica za zaštitu dobrobiti životinja koje se uzgajaju ili drže za proizvodnju od nepotrebnog bola, patnje ili povreda, zaštite pri usmrćivanju, klanju i prevozu, pri obavljanju zahvata na životinjama i vršenju eksperimenata, kao i druga pitanja od značaja za dobrobit životinja.

Na osnovu člana 12 stav 4 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja ("Službeni list CG", br. 14/08 i 47/15) proistekao je Pravilnik o bližim uslovima za objekte za držanje i uzgoj svinja ("Sl. list CG", br. 49/2026) u kojem su prenešene odredbe Direktive br. 2008/120/EZ o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu svinja.

Ovim pravilnikom propisuju se bliži uslovi koje treba da ispunjavaju objekti i oprema za držanje i uzgoj svinja za priplod i tov, kao i način njihovog držanja.

U nastavku

Brisel, 8. mapr 2016.

SWD (2016) 49 final

RADNI DOKUMENT SLUŽBI EVROPSKE KOMISIJE

o najboljim praksama za sprečavanje rutinskog kupiranja repova i obezbjeđivanje obogaćenih materijala svinjama

Uz

PREPORUKU KOMISIJE

o primjeni Direktive Savjeta 2008/120/EZ o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu svinja u pogledu mjera za smanjenje potrebe za kupiranjem repova

{C (2016) 1345 final}

RADNI DOKUMENT SLUŽBI EVROPSKE KOMISIJE
o najboljim praksama za sprečavanje rutinskog kupiranja repova i obezbjeđivanje obogaćenih
materijala svinjama

Uz
PREPORUKU KOMISIJE
o primjeni Direktive Savjeta 2008/120/EZ o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu svinja u
pogledu mjera za smanjenje potrebe za kupiranjem repova

1. UVOD

Direktivom Savjeta 2008/120/EZ o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu svinja¹ propisano je sljedeće:

„Svinje moraju imati stalan pristup dovoljnoj količini materijala koji im omogućava odgovarajuće istraživanje i manipulaciju, kao što su slama, sijeno, drvo, piljevina, kompost od gljiva, treset ili mješavina tih materijala, pod uslovom da njihova upotreba ne ugrožava zdravlje životinja.”

„Kupiranje repova i skraćivanje očnjaka ne smiju se sprovoditi rutinski, već isključivo kada postoje dokazi da su nastale povrede sisa krmača ili ušiju ili repova drugih svinja. Prije sprovođenja ovih postupaka moraju se preduzeti druge mjere radi sprečavanja grizenja repova i drugih poremećaja u ponašanju, uzimajući u obzir uslove držanja i gustinu naseljenosti. Zbog toga se neodgovarajući uslovi sredine ili sistemi držanja moraju izmijeniti.”

„Države članice obezbjeđuju da, ne dovodeći u pitanje zahtjeve utvrđene u Prilogu I Direktive, krmače i nazimice imaju stalan pristup materijalu pogodnom za manipulaciju koji najmanje ispunjava zahtjeve propisane tim prilogom.”

Primjena ovih posebnih zahtjeva Direktive bila je predmet više sastanaka koje je Evropska komisija organizovala od 2013. godine sa državama članicama, predstavnicima glavnih organizacija u sektoru svinjarstva, vodećim naučnicima i stručnjacima iz ove oblasti. U radu su učestvovali i predstavnici civilnog društva, uključujući veterinarske organizacije i organizacije za zaštitu dobrobiti životinja. Pregled održanih sastanaka i glavnih zainteresovanih strana koje su učestvovala u ovom procesu dat je u Prilogu III ovog dokumenta. Pored sastanaka, proces konsultacija obuhvatio je zajedničku elektronsku izradu teksta i bilateralne sastanke.

Evropska komisija usvojila je **Preporuku Komisije o primjeni Direktive Savjeta 2008/120/EZ o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu svinja u pogledu mjera za smanjenje potrebe za kupiranjem repova.**

U skladu sa tom Preporukom Komisije, ovaj dokument predstavlja preporučene najbolje prakse za smanjenje potrebe za kupiranjem repova u različitim sistemima uzgoja svinja. Dokument, takode, daje pregled različitih faktora koji doprinose pojavi grizenja repova, kao i mjera kojima se taj problem može spriječiti ili svesti na najmanju moguću mjeru.

¹ Tačke 4 i 8 Poglavlja I Priloga I Direktivi Savjeta 2008/120/EZ od 18. decembra 2008. godine o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu svinja (SL L 47, 18.2.2009, str. 5).

² Član 3 stav 5 Direktive Savjeta 2008/120/EZ.

Ovaj dokument podstiče izbor materijala za obogaćivanje sredine koji su najprikladniji konkretnim uslovima proizvodnje, uzimajući u obzir tip proizvodnje, klimatske uslove, dostupnost materijala, ekonomske pokazatelje i druge relevantne faktore.

Dokument će se ažurirati u skladu sa razvojem naučnih saznanja. On nema pravno obavezujući karakter. Izradile su ga službe Evropske komisije kao radni dokument i ne predstavlja zvanično usvojeni stav Evropske komisije.

2. ZAŠTO SVINJE GRIZU REPOVE DRUGIH SVINJA?

Svinje imaju prirodnu potrebu za istraživanjem okoline i traženjem hrane iz više razloga, uključujući potragu za hranom, pronalaženje materijala za prostirku, izbor odgovarajućeg mjesta za odmor ili jednostavno ispoljavanje prirodne radoznalosti prema okruženju u kojem borave.

Istraživačko ponašanje i ponašanje povezano sa traženjem hrane urođeni su oblici ponašanja. Svinje imaju potrebu da ih ispoljavaju još od najranijeg uzrasta, čak i kada im je obezbijedena dovoljna količina hrane za zadovoljenje nutritivnih potreba. Ukoliko im se ne omogući ispoljavanje ovih prirodnih obrazaca ponašanja, mogu nastati različite negativne posljedice po njihovu dobrobit.

Grizenje repova predstavlja poremećaj³ u ponašanju, koji se ispoljava tako što jedna svinja zubima grize ili manipuliše repom druge svinje. Takvo ponašanje najčešće je posljedica dosade, nedovoljne stimulacije i frustracije, u kombinaciji sa drugim nepovoljnim faktorima sredine i načina držanja koji povećavaju nivo stresa kod životinja.

Ovakvo neprihvatljivo agresivno ponašanje može se ispoljiti i kao grizenje ušiju, slabina, vulve ili penisa. Međutim, grizenje repova predstavlja najčešći i najozbiljniji oblik ovakvog ponašanja.

Grizenje repova ima višefaktorsko porijeklo, a naučna istraživanja potvrđuju da pojedini uzročni faktori imaju veći značaj od drugih. Za objašnjenje nastanka ovog poremećaja često se koristi model „kante koja se prelijeva“, kojim se prikazuje kako postepeno nagomilavanje više faktora rizika dovodi do pojave grizenja repova. Faktor koji neposredno pokrene ovu pojavu nije nužno i onaj koji pojedinačno predstavlja najveći rizik.

Iako tačan mehanizam koji pokreće grizenje repova još nije u potpunosti razjašnjen, identifikovan je veliki broj faktora sredine, ishrane i načina držanja koji povećavaju rizik od njegove pojave. Među njima se posebno izdvajaju:

- nedostatak odgovarajućih materijala za obogaćivanje sredine;
- velika gustina naseljenosti životinja;
- konkurencija za hranu i vodu;

³ Panel za zdravlje i dobrobit životinja Evropske agencije za bezbjednost hrane (EFSA). Naučno mišljenje o rizicima povezanim sa grizenjem repova kod svinja i mogućim načinima smanjenja potrebe za kupiranjem repova, uzimajući u obzir različite sisteme smještaja i držanja (Scientific Opinion of the Panel on Animal Health and Welfare on a request from the Commission on the risks associated with tail biting in pigs and possible means to reduce the need for tail docking considering the different housing and husbandry systems). EFSA Journal. 2007. 611. str. 1–13.

-
- neadekvatna ishrana, uključujući nedostatak natrijuma ili esencijalnih aminokiselina;
 - narušeno zdravstveno stanje;
 - nepovoljni klimatski uslovi i neodgovarajuća ventilacija;
 - karakteristike životinja (rasa, genetika i pol); i
 - socijalni faktori, kao što su veličina grupe i miješanje nepoznatih životinja.

3. KADA GRIZENJE REPOVA UTIČE NA DOBROBIT SVINJA?

Grizenju repova najčešće prethodi period tzv. neštetnog žvakanja repa, tokom kojeg jedna svinja nježno žvače rep druge svinje bez izazivanja povreda. Ovo ponašanje se često javlja dok životinje odmaraju. Kod svinja sa nekupiranim repovima takvo ponašanje može se prepoznati po promijenjenom položaju repa, koji je obično spušten ili neuobičajeno miran. U ovoj fazi može se primijetiti i djelimičan ili potpuni gubitak dlaka na repu.

Nakon toga slijedi faza u kojoj dolazi do stvarnog oštećenja repa, pri čemu grizenje postaje intenzivnije, dolazi do pojave krvi usljed povreda repa, a takvo ponašanje se brzo širi među ostalim svinjama u grupi. Kada jednom dođe do povrede repa, povrijeđena svinja zbog bola i nelagodnosti postaje nemirnija i aktivnija. Povećana aktivnost, zajedno sa prisustvom krvi, privlači druge svinje koje počinju da grizu rep, čime se problem dodatno pogoršava. Uzgajivač ili lice koje brine o životinjama najčešće uočava problem tek u ovoj fazi. U kasnijoj fazi teško povrijeđena svinja postaje apatična, najveći dio vremena leži, rijetko mijenja položaj tijela i veoma slabo reaguje na dalje grizenje.

Pojava grizenja repova javlja se i kod svinja kojima su repovi kupirani, što potvrđuje da samo kupiranje repova ne predstavlja rješenje ovog problema. Međutim, kod svinja sa kupiranim repovima rane faze razvoja poremećaja znatno je teže uočiti prilikom svakodnevnog obilaska životinja.

Grizenje repova može se ispoljavati na različite načine – od trajnog problema manjeg intenziteta u proizvodnom objektu do iznenadnih i masovnih izbijanja u pojedinim grupama svinja. Zbog toga učestalost ove pojave u velikoj mjeri zavisi od načina upravljanja farmom i uslova držanja životinja.

Prije uvođenja bilo kakvih promjena u sistemu držanja ili upravljanja, prisustvo grizenja repova preporučuje se procijeniti primjenom sljedećeg sistema bodovanja (ocjenjivanja).⁴

Kao pokazatelj oštećenja repa, grizenje repova može se ocjenjivati u rasponu od površinskih ugriza duž repa do potpunog gubitka repa. **Ocjena 2**, prikazana u nastavku dokumenta, predstavlja ozbiljno narušavanje dobrobiti svinja.

⁴ Welfare Quality Protocol, 2009 (<http://www.welfarequality.net>)

Score 0	Score 1	Score 2
		
Nema znakova grizenja repa	Prisutan je znak površinskog grizenja duž cijele dužine repa, ali nema svježe krvi niti otoka. Crvenilo na repu ne smatra se ranom, osim ako je praćeno prisustvom svježe krvi.	Na repu je prisutna svježa krv i/ili postoje znaci otoka i infekcije i/ili nedostaje dio tkiva repa uz formiranje kraste.

4. ZAŠTO JE VAŽNO SPRIJEČITI GRIZENJE REPOVA?

Pored toga što uzrokuje nepotreban bol, patnju i frustraciju životinja, grizenje repova ima i značajne negativne ekonomske posljedice u proizvodnji svinja.

Povrede repa povećavaju vjerojatnoću da će trupovi nakon klanja biti djelimično odbačeni ili podvrgnuti dodatnom odstranjivanju oštećenih dijelova, prvenstveno zbog pojave *apscesa*. Osim toga, ovakve povrede povezane su sa smanjenom masom trupova, što dodatno utiče na ekonomsku isplativost proizvodnje.

5. KAKO SPRIJEČITI GRIZENJE REPOVA?

Grizenje repova nije moguće u potpunosti iskorijeniti, ali se rizik od njegove pojave može značajno smanjiti primjenom odgovarajućih mjera upravljanja, kao što su:

- obezbjeđivanje odgovarajućih materijala za obogaćivanje sredine; i
- primjena drugih odgovarajućih mjera upravljanja, kao što su obezbjeđivanje odgovarajućih uslova držanja, održavanje dobrog zdravstvenog statusa životinja i obezbjeđivanje uravnotežene ishrane.

Zbog toga se preporučuje kontinuirano praćenje faktora rizika vođenjem detaljne evidencije o uslovima držanja svinja, kao i o svim zapažanjima koja mogu ukazivati na pojavu ili izazvati grizenje repova. Takva evidencija može pomoći u utvrđivanju osnovnog uzroka problema i procjeni efikasnosti preduzetih mjera u slučaju pojave grizenja repova.

6. MATERIJALI ZA OBOGAĆIVANJE SREDINE⁵

Obezbjedivanje dovoljne količine odgovarajućih materijala za obogaćivanje sredine neophodno je kako bi se svinjama omogućilo ispoljavanje njihovih prirodnih obrazaca ponašanja, uključujući:

- traženje hrane (jestivi materijali),
- griženje i žvakanje (materijali pogodni za žvakanje),
- rovarenje (materijali pogodni za istraživanje rilanjem), i
- manipulaciju predmetima (materijali pogodni za manipulaciju).

6.1. Osnovna svojstva materijala za obogaćivanje sredine⁶

Materijali za obogaćivanje sredine treba da ispunjavaju sljedeće zahtjeve:

- **Bezbjednost** – Materijali ni u kom slučaju ne smiju ugrožavati zdravlje životinja.⁷

Primjeri materijala koji nijesu bezbjedni i ne treba ih koristiti:

Rizik od povreda:

- sintetička užad koja se prilikom žvakanja raspada na manje djelove može izazvati začepljenje crijeva nakon gutanja;
- metalne trake u automobilskim gumama mogu prilikom griženja izazvati povrede usne duplje;
- staro i suvo drvo može se cijepati i stvarati oštre ivere koje mogu izazvati povrede.

Rizik od biološke ili hemijske kontaminacije:

- nepravilno uskladištena slama, kao i netretirani treset ili kompost od gljiva mogu sadržati uzročnike zaraznih bolesti;
- suva piljevina, kada dospije u vazduh, stvara prašinu koja može nadražiti disajne puteve;
- zaprljani predmeti za obogaćivanje sredine mogu predstavljati rezervoar uzročnika bolesti.

Pored toga, materijali za obogaćivanje treba da ispunjavaju jedan ili više sljedećih kriterijuma:

- **JESTIVI ILI SLIČNI HRANI:** svinja treba da bude u mogućnosti da ih pojede ili omiriše i/ili materijal treba da ima miris i ukus koji su privlačni životinji, po mogućnosti uz određenu nutritivnu i/ili probavnu korist.

⁵ Za potrebe ovih smjernica, **materijali za obogaćivanje** podrazumijevaju materijale koji omogućavaju životinjama odgovarajuće aktivnosti istraživanja i manipulacije.

⁹ Naučno mišljenje u vezi sa **multifaktorskim pristupom primjeni mjera zasnovanih na pokazateljima životinjskog i neživotinjskog porijekla za procjenu dobrobiti svinja**. *EFSA Journal* 2014;12(5):3702. 101 str. doi:10.2903/j.efsa.2014.3702

⁷ Stav 4. Poglavlja I Aneksa I Direktive 2008/120/EZ.

-
- **POGODNI ZA ŽVAKANJE:** svinja treba da bude u mogućnosti da ih grize, npr. svježe drvo ili prirodni konopac.
 - **POGODNI ZA ISTRAŽIVANJE:** svinja treba da bude u mogućnosti da ih koristi za rovaranjem, npr. piljevina ili treset.
 - **POGODNI ZA MANIPULACIJU:** svinja treba da bude u mogućnosti da mijenja njihovu lokaciju, izgled ili strukturu, npr. kompost od gljiva.

6.2. Način obezbjeđivanja materijala za obogaćivanje⁸

Materijali za obogaćivanje treba da budu:

a) OD TRAJNOG INTERESA:

Nova vrijednost materijala podstiče istraživačko ponašanje, zbog čega je potrebno njihovo redovno zamjenjivanje/dopunjavanje.

Materijal ima trajni interes kada ga svinje redovno istražuju tokom vremena.

Materijal koji je obezbijeđen nema trajni interes kada svinje počnu da grizu ili žvaću druge dostupne elemente, kao što su djelovi opreme i smještaja (rešetke, pojilice i sl.) ili sopstveni izmet.

U zavisnosti od vrste materijala za obogaćivanje, interesovanje životinja za njega može se razlikovati. Materijali za koje svinje brže izgube interes smatraju se manje obogaćujućim za životinje (posebno vještački materijali, npr. izrađeni od gvožđa ili plastike).

Prednost treba dati češćem obezbjeđivanju manjih količina materijala, umjesto obezbjeđivanja velikih količina odjednom. Na taj način se obezbjeđuje novina i izbjegava moguća promjena svojstava materijala, zbog čega bi oni mogli postati manje privlačni i potencijalno nebezbjedni.

b) DOSTUPNI za oralnu manipulaciju svim svinjama u svakom trenutku.

Materijali za obogaćivanje treba da budu postavljeni što niže (pod uslovom da su čisti), jer se time svinjama olakšava interakcija sa njima.

c) OBEZBIJEĐENI U DOVOLJNOJ KOLIČINI tako da svaka svinja može da im pristupi kada za tim postoji motivacija.

Nedovoljne količine kvalitetnih materijala za obogaćivanje dovode do konkurencije među životinjama, što može rezultirati agresivnim ponašanjem.

d) ČISTI: svinje će izgubiti interesovanje za materijal za obogaćivanje koji je zaprljan izmetom.

Materijali se mogu značajno zaprljati kada se obezbjeđuju na nivou poda.

6.3. Vrste materijala za obogaćivanje

Neiscrpna lista materijala koji se mogu koristiti za obogaćivanje data je u **Tabeli 1 Aneksa I** i može se podijeliti u tri kategorije (**optimalni, suboptimalni i materijali od marginalnog interesa**) na osnovu prirode samog materijala i načina na koji se obezbjeđuje (kao prostirka ili na drugi način).

➤ OPTIMALNI MATERIJALI

Optimalni materijali mogu se koristiti samostalno, jer posjeduju sve neophodne karakteristike za zadovoljavanje potreba svinja.

Oni uključuju **slamu** (od žitarica i mahunarki), **zelenu krmu** (sijeno, trava, silaža, lucerka i dr.), **miscanthus** (kineska trska) presovan ili sjeckan, kao i **korenasto-krtolaste usjeve** (npr. repa, stočna repa, švedska repa) kada se koriste kao prostirka.

➤ SUBOPTIMALNI MATERIJALI

Suboptimalni materijali mogu se koristiti kao osnovna komponenta obogaćivanja životne sredine svinja, ali ih treba koristiti u kombinaciji sa drugim materijalima.

Oni uključuju **ljuske kikirikija, mljeveno drvo, mljevene klipove kukuruza, prirodne konopce, presovane cilindre od slame, pelete, jutu (grubu tkaninu od jute), usitnjeni papir ili prirodnu meku gumu.**

Suboptimalni materijali koji se koriste kao prostirka obično zadovoljavaju potrebe svinja za istraživanjem i manipulacijom, ali nijesu nužno jestivi ili pogodni za žvakanje.

U sistemima gdje se prostirka ne može obezbijediti kao izvor obogaćivanja, treba koristiti kombinaciju različitih materijala. To znači da u boksu treba obezbijediti različite oblike stimulacije, npr. ako je meko drvo pričvršćeno za lanac, potrebno je razmotriti obezbjeđivanje drugih jestivih oblika obogaćivanja, kao što su korjenasto-krtolasti usjevi (repa i sl.) ili krmivo u jaslama/držaćima.

⁹ Naučno mišljenje u vezi sa **multifaktorskim pristupom korišćenju mjera zasnovanih na pokazateljima životinjskog i neživotinjskog porijekla za procjenu dobrobiti svinja**. *EFSA Journal* 2014;12(5):3702, 101 str. doi:10.2903/j.efsa.2014.3702.

Kod djelimično ili potpuno rešetkastih podova, materijali koji se smatraju optimalnim (kada se koriste kao prostirka) mogu se obezbijediti putem hranilica, držača ili cilindara.

Upotreba slame ili zelene krme na rešetkastim podovima zahtijeva da materijal bude sjeckan, iako je manje privlačan u poređenju sa dugom slamom. Pažljivo upravljanje i odgovarajuće dimenzionisani otvori na hranilicama ili držačima mogu pomoći u sprečavanju izvlačenja prevelike količine materijala i njegovog pada kroz rešetke.

Neki proizvođači su uspješno uspjeli da koriste slamu u sistemima sa djelimično rešetkastim podovima. Iskustva sa farmi za tov svinja pokazuju da je rijetko potrebno čistiti puni dio boksa na kojem se nalazi slama, jer svinje uglavnom koriste rešetkasti dio za obavljanje nužde.

U pogledu praktičnog upravljanja sistemom za osoku (tečni stajnjak), korišćenja mehaničkih strugača, pumpi i drugih tehničkih aspekata, očigledno ne postoji jedno univerzalno rješenje. Organizacija upravljanja i tehnički aspekti sistema treba da budu prilagođeni uslovima konkretne farme.

Slama na djelimično rešetkastom podu

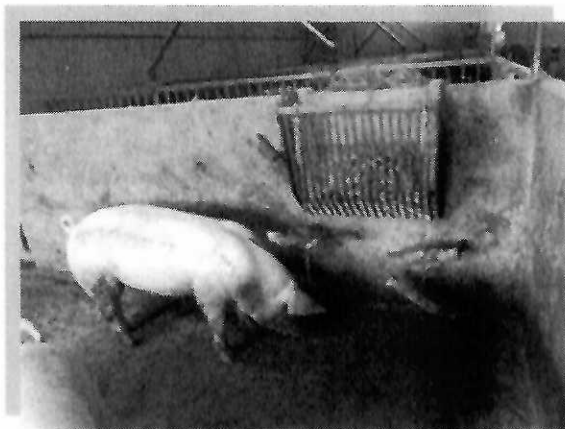
Kod prasadi, **tretirani treset** i meki materijali kao što su **sisal konopac, konopljin konopac ili vreće od jute** pokazali su se kao odgovarajući materijali. Oni su takođe privlačni zalučenoj prasadi, kao i svim drugim kategorijama svinja, ali je potrebno obratiti pažnju na njihovo postavljanje na način da svinja ne može otkinuti velike komade koji bi mogli pasti kroz rešetke i ometati sistem za uklanjanje osoke.

Prirodni konopac

Svježe drvo (komadi stabala posječeni tokom prethodnih mjeseci i koji nijesu osušeni), po mogućnosti okačeno u horizontalnom položaju ispod nivoa njuške, efikasno održava interesovanje svinja tokom više mjeseci. Pogodno je za sve starosne kategorije, ali prasad može preferirati mekše materijale.

Kako bi se održala aktivna potreba za grickanjem i istraživanjem, komade drveta treba redovno zamjenjivati svježim komadima, kako bi se obezbijedila dovoljna količina materijala koji i dalje ima miris i karakteristike svježine.

Svježe drvo

Kod **krmača u periodu prašenja** može postojati poteškoća u obezbjeđivanju obogaćivanja životne sredine, ali se slama može skratiti na dužinu koja je kompatibilna sa većinom sistema za prašenje. Alternativno, mogu se obezbijediti **platno od jute ili vreće od jute**. Nekoliko materijala opisanih u ovom dokumentu već se koristi u kavezima za prašenje.

➤ MATERIJALI OD MARGINALNOG INTERESA

Materijali od marginalnog interesa ne treba da se koriste kao osnovna ili jedina komponenta materijala za obogaćivanje svinja. Oni mogu pružiti određenu distrakciju životinjama, ali se ne treba smatrati da zadovoljavaju njihove osnovne potrebe. Takođe treba obezbijediti i druge materijale.

Materijali od marginalnog interesa uključuju predmete kao što su **tvrdе plastične cijevi ili lanci**. Određene predmete ne treba koristiti jer nakon određenog vremena mogu postati nebezbedni za svinje, kao što su **gume koje sadrže metalne trake ili plastični predmeti sa oštrim vrhovima**.

6.4. Kako procijeniti materijale za obogaćivanje?

U praksi, radi provjere da li svinje imaju pristup dovoljnoj količini materijala za obogaćivanje, mogu se procijeniti sljedeći koraci:

Tabela 1 – Metod procjene materijala za obogaćivanje⁹

1. Posmatrajte aktivne svinje tokom 2 minuta („vrijeme prilagođavanja“) tako što ćete stati ispred boksa.

2. Prebrojte broj svinja koje istražuju materijal za obogaćivanje (A).

Uključiti svinje kod kojih njuška/usta manipulišu, istražuju ili žvaću **optimalne ili suboptimalne materijale** (slama, sijeno, drvo, piljevina, kompost od gljiva, treset, krmivo, ako nije dio obroka) **ILI** dolaze u kontakt sa drugim materijalima od marginalnog interesa (viseći predmet ili lopta).

3. Prebrojte broj svinja koje ostvaruju interakciju sa drugim svinjama i opremom boksa (B).

Uključiti svinje kod kojih su njuška/usta u kontaktu sa bilo kojim dijelom druge svinje, sa blatom ili podom, fiksnim elementima ili opremom boksa.

Pražnjenje usta, prevrtanje jezikom i sl. uključiti ovdje (paziti da se razlikuje pažnja usmjerena na hranilice ili pojilice od manipulacije opremom i uzimanja hrane/vode).

4. Ocijeniti pristup svinja materijalima za obogaćivanje:

Broj svinja koje istražuju materijal za obogaćivanje (A) /

Broj svinja koje to ne rade (B) = Z

$Z \times 100 = X$ (rezultat u %)

5. Uporediti rezultat X sa tabelom ispod:

MAKSIMALNO ISTRAŽIVAČKO PONAŠANJE	SREDNJI NIVO ISTRAŽIVAČKOG PONAŠANJA			MINIMALNO ISTRAŽIVAČKO PONAŠANJE
100–86,4 %	86,3–68,9 %	68,8–44,5 %	44,4–18,1 %	18,0–0,0 %

Ako se tokom ove procjene svinje ocijene kao one koje ispoljavaju „minimalno istraživačko ponašanje“, treba razmotriti odgovarajuće promjene u upravljanju na farmi, uvođenjem dovoljne količine optimalnih ili suboptimalnih materijala.

Pored toga, potrebno je provjeriti pokazatelje dobrobiti životinja, kako je opisano u Tabeli I Priloga II, kako bi se osiguralo da svinje imaju koristi od odgovarajućih materijala za obogaćivanje životne sredine.

7. DRUGE MJERE UPRAVLJANJA¹⁰

Obezbeđivanje odgovarajućeg materijala za obogaćivanje životne sredine predstavlja ključnu početnu mjeru, ali postoje i drugi faktori uključeni u sprečavanje griženja repova¹¹.

7.1. Temperaturni komfor i kvalitet vazduha

Rizici povezani sa temperaturnim komforom i kvalitetom vazduha uključuju ekstremne temperature i promaju (veliku brzinu strujanja vazduha), koji utiču na sposobnost svinja da regulišu tjelesnu temperaturu.

Toplotni stres predstavlja jedan od glavnih faktora nelagodnosti kod svinja. Svinje pokušavaju da se oslobode višak toplote ležanjem na hladnim površinama i/ili povećanim unosom vode. Iz tih razloga, važno je održavati unutrašnju mikroklimu što bliže optimalnoj temperaturi za svinje, a istovremeno izbjegavati pojavu promaje. Ovo može zahtijevati primjenu različitih strategija, ne samo u zavisnosti od godišnjeg doba i prirodnih uslova u zemlji, već i od sistema držanja.

Loš kvalitet vazduha (nedovoljna ventilacija), uz visoke koncentracije prašine i štetnih gasova nastalih usljed neadekvatne ventilacije, predstavlja dodatni faktor rizika. Povećane koncentracije amonijaka i prašine, na primjer, dovode do problema sa disanjem. Stoga je potrebno voditi računa da nivoi ovih gasova budu u granicama zone komfora za svinje.

7.2. Zdravstveno stanje

Boravak u istoj grupi sa svinjama koje imaju usporen prirast, opšte loše zdravstveno stanje zapata i/ili prisustvo kliničkih bolesti, svi su prepoznati kao faktori rizika.

Preventivne mjere uključivale bi izradu opšteg plana zdravstvene zaštite zapata u saradnji sa veterinarom. Plan zdravstvene zaštite zapata, uključujući odgovarajući program vakcinacije, omogućio bi unapređenje i održavanje dobrog zdravstvenog stanja zapata.

⁹ Prilagođeno prema **Koordinisanoj evropskoj mreži za dobrobit životinja (EUWelNet)**.

¹⁰ Naučno mišljenje **Panela za zdravlje i dobrobit životinja** na zahtjev Komisije o rizicima povezanim sa griženjem repova kod svinja i mogućim načinima smanjenja potrebe za skraćivanjem repova, uzimajući u obzir različite sisteme držanja i uzgoja. *EFSA Journal* (2007) 611, 1–13.

¹¹ Mjere opisane u ovom odjeljku ne dovode u pitanje zakonske zahtjeve koji proizlaze, između ostalog, iz odredaba **Direktive 2008/120/EZ**.

7.3. Konkurencija

Ovo obuhvata sve aspekte koji mogu dovesti do konkurencije, kao što su, na primjer, velika gustina naseljenosti, nedovoljan broj hranilica ili pojilica u odnosu na broj jedinki u grupi, kašnjenje u dopremanju hrane i miješanje životinja (osim u periodu odbića). Konkurencija za resurse, socijalna nestabilnost i velika gustina naseljenosti mogu se prepoznati kroz nemir u grupi, uključujući povećan nivo agresivnosti i pojavu povreda kože.

Svim životinjama treba omogućiti pristup hranilicama i pojilicama kako bi se izbjegla konkurencija za ove resurse. Takođe treba provjeriti da li ovi sistemi funkcionišu i da li životinje zaista imaju pristup vodi. Isto tako, neophodno je pažljivo planirati raspored i grupisanje svinja na farmi kako bi se potreba za miješanjem životinja svela na najmanju moguću mjeru.

7.4. Ishrana

Faktori povezani sa ishranom koji se najčešće dovode u vezu sa pojavom griženja repova jesu nedostaci hranljivih materija, naročito nedostatak natrijuma, ukupnih proteina ili pojedinih aminokiselina, kao što je triptofan.

Stoga je važno obezbijediti odgovarajući balans hranljivih materija u obroku, koji sadrži dovoljne količine soli i esencijalnih aminokiselina.

Nagli prelazak na drugi sastav hrane, posebno na hranu manje hranljive vrijednosti, takođe može dovesti do pojave griženja repova i zbog toga ga treba izbjegavati.

8. KADA SE MOŽE IZVRŠITI SKRAĆIVANJE REPOVA?

Rutinsko skraćivanje repova nije dozvoljeno¹². Skraćivanje repova može se izvršiti samo ako postoje dokazi o prethodnim povredama (repova/ušiju/sisa...) i tek nakon što su otklonjeni svi poznati faktori rizika navedeni u nastavku (vidjeti tačku 6).

Kada dođe do pojave griženja repova, potrebno je razmotriti, evidentirati i preduzeti odgovarajuće izmjene u upravljanju u svim oblastima za koje je utvrđeno da predstavljaju rizik.

9. ŠTA URADITI AKO DOĐE DO POJAVE GRIŽENJA REPOVA?

Prisustvo životinja koje grizu druge jedinke u boksu ili koje su izložene griženju od strane drugih životinja zahtijeva hitno reagovanje. Svinje koje grizu repove ili kojima su repovi izgriženi treba izolovati, dok povrijeđene životinje treba na odgovarajući način liječiti¹³. Ovo treba sprovesti bez odlaganja nakon utvrđivanja znakova griženja repova.

Povećan broj povreda na repovima, nemir kod svinja, kao i spušten položaj repa, predstavljaju dobre pokazatelje početnih faza pojave griženja repova.

Na osnovu redovnog praćenja uslova držanja, potrebno je procijeniti početne izmjene u upravljanju. Ukoliko one ne dovedu do smanjenja pojave griženja repova, potrebno je ponovo

procijeniti uvedene mjere kako bi se utvrdile oblasti u kojima je potrebno sprovesti dodatne odgovarajuće promjene.

Ovaj postupak treba nastaviti sve dok se ponašanje povezano sa griženjem repova ne zaustavi. Kada se griženje repova zaustavi, potrebno je sprovesti probno držanje određenih grupa svinja (1–2 legla) sa neskraćenim repovima, sa ciljem potpunog prestanka skraćivanja repova.

10. KAKO PROCJENJIVATI MJERE UPRAVLJANJA ZA SMANJENJE POJAVE GRIŽENJA REPOVA¹⁴?

Kako bi se procijenilo da li su mjere uvedene radi smanjenja ili sprečavanja pojave griženja repova odgovarajuće, mogu se koristiti pokazatelji opisani u Tabeli II Priloga II. Nakon toga, slučaj treba ispitati i, ukoliko je potrebno, preduzeti korektivne mjere.

Međutim, najvažniji pojedinačni pokazatelj dobrobiti zasnovan na životinjama kod odbijenih, tovnih i završnih kategorija svinja jeste **neoštećen, uvijen rep**.

¹² Stav 8 Poglavlja I Priloga I Direktive Savjeta 2008/120/EZ od 18. decembra 2008. godine o utvrđivanju minimalnih standarda za zaštitu svinja (*Službeni list EU* L 47, 18.2.2009, str. 5).

¹³ Stav 3 odjeljka D Poglavlja II Priloga I Direktive Savjeta 2008/120/EZ.

¹⁴ Naučno mišljenje o multifaktorskom pristupu primjeni pokazatelja zasnovanih na životinjama i drugih pokazatelja za procjenu dobrobiti svinja. *EFSA Journal* 2014;12(5):3702, 101 str. doi:10.2903/j.efsa.2014.3702.

PRILOG I – VRSTE MATERIJALA ZA OBOGAĆIVANJE ŽIVOTNE SREDINE

Mogući materijali za obogaćivanje životne sredine¹⁵ koji se koriste za svinje, kao i njihova pogodnost i značaj kao materijala za obogaćivanje, mogu se sažeti u sljedećoj tabeli:

Tabela 1. Obogaćeni materijali

Materijali	Način obezbjeđivanja	Nivo interesovanja kao materijala za obogaćivanje	Može se dopuniti sa...
Slama, sijeno, silaža, miskantus, korjenasto povrće	Prostirka	Optimalno	Može se koristiti samostalno
Zemlja	Prostirka	Suboptimalno	Jestivi i materijali za žvakanje
Drvena strugotina	Prostirka	Suboptimalno	Jestivi i materijali kojima se može manipulirati
Piljevina	Prostirka	Suboptimalno	Jestivi materijali i materijali za žvakanje
Kompost od gljiva, treset	Prostirka	Suboptimalno	Jestivi materijali
Pijesak i kamenje	Prostirka	Suboptimalno	Jestivi i materijali za žvakanje
Isjeckani papir	Djelimična prostirka	Suboptimalno	Jestivi materijali
Dozator za pelet	Dozator	Suboptimalno	U zavisnosti od količine obezbijeđenog peleta
Slama, sijeno ili silaža	Hranilica za voluminoznu hranu ili dozator	Suboptimalno	Materijali za istraživanje i manipulaciju
Meko, neobrađeno drvo, karton, prirodno užje, vreća od jute	Predmet	Suboptimalno	Jestivi materijali i materijali za istraživanje
Kompresovana slama u obliku cilindra	Predmet	Suboptimalno	Materijali za istraživanje i manipulaciju
Briket od piljevine (okačen ili pričvršćen)	Predmet	Suboptimalno	Jestivi materijali, materijali za istraživanje i manipulaciju
Lanac, guma, cijevi od meke plastike, tvrda plastika, tvrdo drvo, lopta, kamen za lizanje	Predmet	Marginalno	Treba ih dopuniti optimalnim ili suboptimalnim materijalima

¹⁵ Ova lista nije iscrpna i materijali nisu rangirani. Drugi materijali se mogu koristiti pod uslovom da ispunjavaju zakonske zahtjeve.

PRILOG II – POKAZATELJI DOBROBITI ŽIVOTINJA

Tabela 1 – Pokazatelji dobrobiti u vezi sa materijalima za obogaćivanje životne sredine

Pokazatelji koji nisu zasnovani na životinjama	Pokazatelji zasnovani na životinjama
➤ Održavanje interesovanja: da li se materijal dovoljno često obnavlja? ➤ Pristupačnost: da li je materijal lako dostupan svinjama? ➤ Dovoljna količina: da li sve svinje mogu istovremeno koristiti dovoljnu količinu materijala? ➤ Čistoća: da li je materijal zaprljan izmetom?	➤ Nenormalna ponašanja, kao što su: ! Svinje tokom vremena ne koriste često obezbijeđene materijale ! Svinje grizu druge elemente osim obezbijeđenih materijala (rešetke, repove/uši drugih svinja itd.) ! Svinje ruju i manipulišu svojim izmetom ! Svinje se nadmeću ili bore za korišćenje materijala ! Krmače ispoljavaju pojačano ponašanje izgradnje lažnog gnijezda ➤ Prisustvo izgrizanih repova¹⁶ ➤ Prisustvo ozbiljnih povreda kože¹⁷

¹⁶ Vidjeti tačku 3.

¹⁷ Vidjeti tačku 3.

Tabela 2 – Pokazatelji dobrobiti životinja za procjenu rizika od griženja repova

Kriterijum	Pokazatelji koji nisu zasnovani na životinjama	Pokazatelji zasnovani na životinjama
Prisustvo griženja		➤ Povećana učestalost povreda repova i ponašanja povezanog sa griženjem repova ➤ Spušten položaj repa ➤ Povećan nemir
Materijal za obogaćivanje životne sredine	Karakteristike materijala: ➤ bezbjedan ➤ jestiv ➤ pogodan za žvakanje ➤ pogodan za istraživanje ➤ pogodan za manipulaciju Upravljanje treba da obezbijedi: ➤ trajno interesovanje životinja ➤ dostupnost ➤ dovoljnu količinu ➤ čistoću	➤ Neodgovarajuće ponašanje istraživanja (npr. nizak odnos istraživačkog ponašanja usmjerenog ka materijalu za obogaćivanje u poređenju sa istraživanjem usmjerenim ka opremi boksa i/ili drugim svinjama) Pokazatelji neodgovarajućeg obezbjeđivanja materijala za obogaćivanje: ➤ Prisustvo izgriženih repova¹⁸ ➤ Prisustvo ozbiljnih povreda kože¹⁹
Čistoća	➤ Materijal zaprljan izmetom ➤ Zaprljanost boksa	➤ Povećano ponašanje izgradnje lažnog gnijezda kod krmača ➤ Povećana učestalost bolesti ➤ Povećana zaprljanost životinja
Temperaturni komfor i kvalitet vazduha	➤ Pojava: • ekstremnih ili promjenljivih temperatura vazduha²⁰ • velike brzine strujanja vazduha (promaja) • intenzivnog nivoa osvjetljenja • visokih koncentracija štetnih gasova, npr. ugljen-dioksida i amonijaka	➤ Povećano: • dahtanje, drhtanje • loše stanje tjelesne kondicije, loše stanje dlake • nemir • crvenilo očiju • promijenjeno ponašanje pri ležanju koje ukazuje na toplotnu nelagodnost
Zdravstveno stanje	➤ Loš program biosigurnosti ➤ Neodgovarajući program vakcinacije	Povećano: ➤ dahtanje, drhtanje ➤ promjene u ponašanju pri ležanju (npr. periodi odmora) ➤ kašalj, kijanje, crvenilo očiju ➤ dijareja ➤ variranje prirasta unutar grupe
Konkurencija	➤ Veliki broj životinja po kvadratnom metru podne površine ➤ Veliki broj životinja po hranilici²¹ ➤ Loše upravljanje miješanjem životinja	➤ Povećano: • prisustvo povreda kože • agresivnost • nemir ➤ Loša tjelesna kondicija
Ishrana	➤ Promjene u sastavu hrane ➤ Nedostatak natrijuma (soli) u obroku ➤ Nedostatak aminokiselina u obroku ➤ Nedostatak energije u obroku	➤ Povećano: • loša tjelesna kondicija, dijareja • loše stanje dlake • nemir • ponašanje traženja hrane • čir na želucu • variranje prirasta unutar grupe

¹⁸ Vidjeti tačku 3.

¹⁹ Vidjeti tačku 3.

²⁰ Rezultati ukazuju da je griženje repova učestalije u toplijim klimatskim uslovima, pri temperaturama višim od 20 °C.

²¹ Takođe treba uzeti u obzir obezbjeđivanje odgovarajućeg broja pojilica kako bi sve svinje imale pristup vodi.

**PRILOG III – SPISAK SASTANAKA SA DRŽAVAMA ČLANICAMA I
ZAINTERESOVANIM STRANAMA**

Datum	Sastanci
8. mart 2013.	Prvi prošireni sastanak radne grupe za izradu smjernica u vezi sa Direktivom 2008/120/EZ
28. jun 2013.	Prva sastavljачka grupa za izradu smjernica o zaštiti svinja
9. septembar 2013.	Drugi prošireni sastanak radne grupe za izradu smjernica u vezi sa Direktivom 2008/120/EZ
5. mart 2014.	Druga sastavljачka grupa za izradu smjernica o zaštiti svinja
11. mart 2014.	Prvi sastanak zainteresovanih strana u vezi sa izradom smjernica o Direktivi 2008/120/EZ o zaštiti svinja
1. jul 2014.	Drugi sastanak zainteresovanih strana u vezi sa izradom smjernica o Direktivi 2008/120/EZ o zaštiti svinja

Konsultovane zainteresovane strane:

- Opšta konfederacija poljoprivrednih zadruga u Evropskoj uniji (COPA COGECA)
- Industrija prerade mesa u Evropskoj uniji (CLITRAVI)
- Evropska unija trgovaca stokom i mesom (UECBV)
- EuroCommerce
- Federacija veterinarara Evrope (FVE)
- Eurogroup for Animals
- Compassion in World Farming (CIWF)
- PROVIEH
- World Animal Protection
- Animals' Angels
- Univerzitet u Bristolu (Bristol University)
- Institut za poljoprivredne i biološke nauke (Agri-Food and Biosciences Institute)
- Queen's University Belfast
- Centar za istraživanje proizvodnje životinja (Centro Ricerche Produzioni Animali)
-

Obradivači:

Vesna Radusinović
mr Ivan Ivanović

DIREKTOR
Vladimir Đaković

